

Ambitieplan Nationaal Park Schiermonnikoog 2024

CONCEPT: V. 0.6_PUBLIEKSAVOND

DATUM: 27-5-2024

Inhoud

Inhoud	1
Voorwoord	3
H1: Introductie	4
H2: Nationaal Park Schiermonnikoog	8
H3: Wensbeeld: Schiermonnikoog in 2050	15
H4: Ambities	17
Thema Natuurherstel en bescherming	18
We zetten ons in voor het beschermen en versterken van de natuur	19
Thema Meer zelfvoorzienend zijn	23
We streven naar een zelfvoorzienend eiland op gebied van water en energie	24
Thema Landbouw	27
We werken samen aan natuur inclusieve landbouw en toekomstbestendigheid	27
Thema Recreatie en toerisme	30
Mensen geleiden in het beleven van het eiland met balans tussen recreatie en natuur	31
Thema Cultuurhistorie	34
We versterken de identiteit van Schiermonnikoog door behoud van cultuurhistorie	35
Thema Samen zorg dragen voor het eiland	36
We zijn meer verbonden met onze omgeving	37
We doen het samen	38
Thema Communicatie en Educatie	39
Thema Onderzoek	44
Initiëren en structureren van activiteiten op het gebied van onderzoek	45
H5: Richting de uitvoeringsagenda	47
Referentielijst	50

Voorwoord

HOOFDSTUK 1

Introductie

Nationaal Park Schiermonnikoog: een bijzondere plek op aarde. Krachtige zeestromen, sterke winden en stuivend zand. Nationaal Park Schiermonnikoog is één van de meest natuurlijke plekken van Nederland. De natuur op Schiermonnikoog is altijd in beweging. Bijna nergens vind je op zo'n kleine oppervlakte zoveel verschillende landschappen: bossen, duinen vol bijzondere planten, oneindige brede stranden, een uitgestrekte kwelder, wadplaten, de Westerplas en Banckspolder met een geweldige rijkdom aan vogels.

In 1989 werd [Schiermonnikoog aangewezen dit kleinste bewoonde eiland van ons land aangewezen](#) als Nationaal Park. Een aanwijzing waarmee Schiermonnikoog tot op de dag van vandaag samen met de 20 andere Nationale Parken een onmiskenbare schakel vormt in het vertellen van het verhaal over cultuur en natuur in Nederland. Om daaraan bij te dragen, werken we actief aan het vergroten van de bekendheid van en de betrokkenheid bij dit unieke gebied.

Beleving is daarbij van onmiskenbaar belang. Juist de beleving doet de liefde voor deze bijzondere plek groeien en zorgt ervoor dat mensen dit unieke natuurgebied willen beschermen en behouden. Voor de eilanders is Nationaal Park Schiermonnikoog niet alleen hun achtertuin, maar hun hele belevingswereld. En zodra bezoekers voet zetten op dit prachtige Waddeneiland, worden ze onderdeel van iets groters. De vrije horizon, de weidsheid, de stilte en de duisternis, maar ook de verwevenheid tussen cultuur en natuur, laat hen het Nationaal Park ten volle ervaren. Schiermonnikoog biedt een gevoel van verbondenheid met 'echte natuur' en de eilander gemeenschap. Ervaringen en kwaliteiten die op andere plekken in ons land steeds minder te vinden zijn. [Een belangrijke taak van het Nationaal Park Schiermonnikoog is daarom het verhaal van het Nationaal Park te vertellen en actief te delen via educatie en communicatie.](#)

Het Nationaal Park Schiermonnikoog bestaat bijna 35 jaar. Een tijd waarin veel is gebeurd. We kunnen als inwoners van Schiermonnikoog trots zijn op de unieke samenwerking tussen de boeren die ervoor hebben gezorgd dat de stikstofuitstoot is gedaald op het eiland. Daarnaast verwelkomen we jaarlijks meer dan 300.000 bezoekers die kunnen genieten van de natuur. Zij worden ontvangen in onze prachtige ontvangstplek het Baken, waar bezoekers geïnformeerd worden over de unieke natuur. We bewaken met elkaar, elke organisatie en iedere inwoner, de balans tussen gastvrijheid en het behouden van een topnatuur. De evaluatie van het vorige beheerplan laat zien dat er met succes samengewerkt is aan het behouden van deze topnatuur.

Dit ambitieplan verwoordt de gezamenlijke wens om de komende jaren verder te werken aan een prachtig Nationaal Park. Een parel om trots op te zijn!

1.1 Korte terugblik afgelopen jaren

In 2011 is het huidige Beheer- en Inrichtingsplan vastgesteld (BIP+). Het BIP+ heeft een hoog ambitieniveau: *Schiermonnikoog als eiland waar de natuur z'n gang gaat, waar tal van soorten hun plek vinden en waar mensen in vrijheid van het eiland genieten.* Dit plan is nog steeds de basis voor uitvoering van het natuurbeheer. In het BIP+ is destijds de keuze gemaakt om de natuurlijke

ontwikkeling van natuur en landschap centraal te stellen. Het liefste grijpen we alleen in als dat nodig is voor de veiligheid, maatschappelijke functies en natuurdoelen.

De belangrijkste speerpunten uit het BIP+:

- Het zo veel als mogelijk herstellen van de natuurlijke waterhuishouding en het vasthouden van water.
- Het tegengaan van verruiging en verbossing van duinen door plaatselijk maaien, plaggen en kappen en de introductie van natuurlijke begrazing.
- Het vergroten van de natuurlijke dynamiek door het stimuleren van verstuing en mogelijk herstel van een ‘wash-over complex’.

In de afgelopen tien jaar zijn de partners in het Nationaal Park met deze uitgangspunten aan de slag gegaan. Daarvan is het nodige uitgevoerd, maar er zijn ook zaken blijven liggen. Dat blijkt onder meer uit de evaluatie van SWECO uit 2019 ([bijlage volgt](#)). De evaluaties van de Natura2000-beheerplannen moeten uitwijzen of we op alle fronten aan de (natuur)doelen (Natura2000) voldaan hebben. Uit de natuurdoelanalyse die de provincie Fryslân heeft uitgevoerd blijkt dat de in 2011 genoemde knelpunten nog steeds bestaan. De speerpunten van toen zijn daardoor nog steeds relevant. Het herstellen, behouden en versterken van de unieke en kwetsbare natuur en landschappen op Schiermonnikoog is een doorlopend proces. In die zin blijven de ambities van toen ook in deze tijd actueel.

Communicatie en educatie

Sinds 2021 zijn Natuurmonumenten en VVV Schiermonnikoog samen gevestigd in informatiecentrum Het Bakken. Het Bakken is de ontvangstplek voor het boeken van (natuur)excursies, activiteiten en accommodaties. Eilanders en eilandbezoekers kunnen er terecht voor algemene informatie over Schiermonnikoog, de prachtige flora en fauna van het Nationaal Park en over het dorp met haar rijke cultuurhistorie en authentieke bezienswaardigheden.

Verskillende partners verzorgen de communicatie en educatie, waaronder IVN, Natuurmonumenten, het Vrijwilligerscollectief en verschillende particuliere aanbieders op het eiland.

Nationaal Park Schiermonnikoog – Ambitieplan Nieuwe Stijl

Het ambitieplan is geschreven door de partners van het Nationaal Park Schiermonnikoog (zie ook paragraaf 2.7). De ambities zijn samen met de inwoners van het eiland tot stand gekomen, zij hebben actief meegedacht en input geleverd.

De belangrijkste aanbeveling uit het landschapsbiografisch essay¹ vormt de leidraad voor dit ambitieplan: ‘Het Nationaal Park moet van iedereen op het eiland zijn. Betrokkenheid, samenwerking

¹ Wiersma, J. et.al. (2022), *Schiermonnikoog als Nationaal Park: een landschapsbiografisch essay*.

en vertrouwen zijn nodig om de uitdagingen van de toekomst en de kwetsbare positie van een eiland het hoofd te kunnen bieden.’

Het Nationaal Park Schiermonnikoog zet zich de komende jaren in om deze verbindingen te versterken. Het gaat om de verbinding tussen natuur en ecologie enerzijds en de lokale economie, de cultuurhistorie, recreatie en toerisme en gemeenschap op Schiermonnikoog anderzijds. Ook de verdere verbinding van natuur tussen het dorp en de polder speelt hier een rol.

Het maken van dit ambitieplan draagt bij aan de landelijke standaard voor Nationaal Parken Nieuwe Stijl (zie kadertekst hieronder). Dit zijn robuuste parken met hoogwaardige natuur, natuurschoon, cultuurhistorie, kansen voor een kwalitatieve gastvrijheidseconomie, vitaal ondernemerschap en biodiversiteit van internationale betekenis.

Eerdere Beheer- en Inrichtingsplannen voor Nationaal Park Schiermonnikoog (uit 1989, 1999 en 2011) hadden een looptijd van tien jaar. In de uitwerking lag de nadruk op het natuurbeheer binnen de grenzen van het Nationaal Park. In dit ambitieplan kijken we, zoals gezegd, meer over de grenzen van het park heen. Het verwoordt het ‘verhaal van Schiermonnikoog’: de manier waarop we met elkaar naar de rijke en kwetsbare (natuurlijke) omgeving, economie én leefbaarheid kijken. Hoe we die willen beschermen, versterken, ontwikkelen en benutten. Hoe we uitdagingen als klimaatverandering, zeespiegelstijging, behoud en versterking van biodiversiteit en een duurzaam toekomstperspectief tegemoet treden.

Eilanders voelen zich sterk verbonden met Schiermonnikoog en het Nationaal Park. De komende jaren gaan we samen onderzoeken hoe we de samenwerking kunnen versterken met inwoners en ondernemers. Gedeeld eigenaarschap is hierbij een belangrijk uitgangspunt. Samen werken we in de richting van Nationaal Park Schiermonnikoog Nieuwe Stijl, als icoon voor de regio én Nederland. Daarbij ligt de focus niet alleen op natuur, maar is er ook aandacht voor cultuurhistorie, landschap en duurzaam toerisme.

Nationaal Park Nieuwe Stijl²

In 2015 is het Programma Nationale Parken van start gegaan. Dit programma heeft als doel een beweging op gang te brengen die leidt tot een kwaliteitsverbetering. Hierbij wordt een ruimere definitie van het gebied gebruikt dan alleen de bestaande natuurkernen, waardoor duurzaam behoud van natuur, landschap en cultureel erfgoed mogelijk wordt.

In 2018 resulteerde dit programma in de Nationale Parken Deal en een nieuwe ‘Standaard voor de gebiedsaanduiding Nationaal Park’, met in 2021 een bijbehorende leidraad. Deze standaard wordt gebruikt als richtlijn voor de (door)ontwikkeling naar nationale parken nieuwe stijl. De huidige standaard en leidraad vormen daarmee de kaders voor dit ambitiesdocument.

Het streven in de huidige Leidraad is dat Nationale Parken zich gaan onderscheiden met natuurwaarden van (inter)nationale allure, met een eigen identiteit en een eigen verhaal.

² Nationale Parken Bureau (2022), *Leidraad Nationale Parken*.

-
- De kern van een Nationaal Park bestaat uit (vanuit (inter)nationaal perspectief) waardevolle natuur, gelegen in een ruimere landschappelijke, landschapsecologische, cultuurhistorische en regionaal-economische context.
 - Is onderscheidend qua kwaliteit, uitstraling en toegankelijkheid voor de binnen- en buitenlandse bezoekers.
 - Heeft een eigen identiteit, waarmee inwoners, maatschappelijke instellingen en ondernemers zich verbonden voelen.
 - Is aansprekend voor een (inter)nationaal publiek: het zijn iconen voor de regio en voor Nederland.

Richtinggevende kaders

Dit ambitieplan geeft aan waar we de komende 10 jaar gezamenlijk naar toe willen werken. Het toekomstbeeld geeft daarmee de kaders en richtinggevende principes voor de gewenste ontwikkelingen in het gebied. Afgeleid van dit toekomstbeeld worden in de ambitie heldere doelen opgesteld voor de korte en langere termijn.

De partners binnen het Overleg-Organoverlegorgaan blijven in gesprek met elkaar én hun achterban. Jaarlijks stellen we aan de hand van de uitvoeringsagenda (hoofdstuk 5) gezamenlijk het jaarplan op. Aan het eind van ieder jaar kijken we terug op de activiteiten die zijn uitgevoerd. Op die manier geven we gezamenlijk concrete invulling aan de ambities en de uitvoeringsagenda. We evalueren het ambitieplan na 5 jaar.

Hier komt een afbeelding relaties plannen en beleid ambitiedocument.

Vervolg: Uitvoeringsagenda

Na het opstellen van het ambitiedocument worden in de systematiek van de leidraad in een uitvoeringsagenda de geformuleerde doelen voor de korte termijn uitgewerkt in concretere doelstellingen, in strategieën om die doelen te bereiken, de daarvoor te ondernemen activiteiten, en de op te leveren resultaten. Veel van de ambities in dit plan vinden al doorgang in lopende programma's en projecten. De uitvoeringsagenda biedt ook inzicht in de uitvoering die al gegeven wordt aan de ambities. Hoofdstuk 5 geeft een globaal overzicht. Ook de bijbehorende financiering, regiehouder en samenwerkende partijen zijn onderdeel van het overzicht.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een introductie op het Nationaal Park Schiermonnikoog en beschrijft de toekomstige opgaven. In hoofdstuk 3 geven we een vergezicht richting Schiermonnikoog in 2050. Hoofdstuk 4 beschrijft onze gezamenlijke ambities om de opgaven en het toekomstbeeld richting 2050 vorm te kunnen geven. Hoofdstuk 5 bevat een eerste opzet van de uitvoeringsagenda om ambities te concretiseren richting uitvoering.

HOOFDSTUK 2

Nationaal Park Schiermonnikoog

2.1 Nationaal Park sinds 1989

Nederland telt 21 nationale parken die volgens het Nationale Parken Bureau samen het ‘verhaal vertellen van de Nederlandse natuur’. Het zijn door de Rijksoverheid, op basis van de Wet Natuurbescherming, aangewezen natuurgebieden die minimaal 1.000 hectare groot zijn en open zijn voor bezoekers.

Schiermonnikoog is in 1989 aangewezen als Nationaal Park. Nationaal Park Schiermonnikoog is één van de meest natuurlijke gebieden van Nederland. Wind, water en getij hebben het eiland gevormd en hebben nog steeds vrij spel op het strand en de kwelder. Het 5400 hectare grote Nationale Park omvat het hele eiland op 1000 hectare na. De bebouwde kom van Schiermonnikoog, de Banckspolder, het duingebied met recreatieve voorzieningen tussen Badweg en Prins Bernardweg, de Waddenhaven Schiermonnikoog en de veerdam zijn geen onderdeel van het Nationaal Park. De formele begrenzing in het noorden is de laagwaterlijn en in het zuiden het geulensysteem op het Wad. In het Nationaal Park vind je op een klein oppervlak veel verschillende landschappen: van het wad tot de duinen en van het bos tot de Westerplas. Schiermonnikoog en de omringende zee zijn aangewezen als Natura 2000-gebied. De Waddenzee is erkend als UNESCO Werelderfgoed.

De Nederlandse Nationale Parken hebben vier hoofddoelstellingen: bescherming en ontwikkeling van natuur en landschap, communicatie en educatie, natuurgerichte recreatie en het stimuleren van onderzoek. In Nationaal Park Schiermonnikoog heeft het met rust laten van de natuur altijd centraal gestaan. Het grootste deel van Schiermonnikoog ontwikkelt zich vanzelf. Dat is ook hetgeen dat Nationaal Park Schiermonnikoog uniek maakt. Je kunt als mens ervaren onderdeel te zijn van een groter geheel. Het ritme van de getijden, van water en sediment, van seizoenen en van dag en nacht is leidend. Nationaal Park Schiermonnikoog wil ook een langdurige, duurzame en veilige instandhouding van het eiland waarborgen en werkt daarom actief samen met alle partners in het gebied.

Nationaal Park Schiermonnikoog:

- 5.400 hectare groot
- 18 kilometer **langbreed** en 3,5 kilometer **breedlang**
- Verschil tussen eb en vloed: 2 tot 3 meter
- Ca. 300.000 bezoekers per jaar
- Ruim 300 vogelsoorten
- Ruim 500 plantensoorten
- 982 inwoners³

³ Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (2023).

2.2 Eigen geschiedenis

Het dynamische karakter van de zee en de wind zorgt ervoor dat Schiermonnikoog altijd in beweging is. Het eiland is daardoor relatief jong. Het zijn de monniken van het cisterciënzerklooster Klaarkamp uit Rinsumageest met hun grijze of 'schiere' pijpen geweest die zich aan het begin van de veertiende eeuw als eerste vestigden op het eiland. De bewoning van de monniken gaat gepaard met het aanleggen van dijkes, landbouw, visserij, stormvloed en overstromingen en afkalvende duinen. Tijdens de reformatie verloren alle kloosters hun bezittingen, ook die van Klaarkamp. Het eiland kwam in handen van de Staten van Friesland, die het in 1638 uit geldnood verkochten aan de familie Stachouwer.

Het eiland verkeerde in slechte staat en tijdens het tweehonderd jaar durende bewind van de Stachouwers kalfde het westelijke en zuidelijke deel van het eiland verder af door overstromingen. Verwoestende stormvloed in 1717 en 1720 deed het gehucht Westerburen in zee verdwijnen. De steenrijke Amsterdamse John Erik Banck kocht in 1858, op 24 jarige leeftijd, het eiland voor 96.000 gulden. De nieuwe eigenaar ging voortvarend te werk en bracht de kustverdediging op orde. Aan de Noordzezijde werd helmgras aangeplant om het verstuiven van de duinen tegen te gaan. Aan de Waddenkust werd een zeedijk ten zuiden van het dorp aangelegd.

In 1893 kreeg Schiermonnikoog een nieuwe eigenaar, de Duitse Hartwig Arthur Berthold Graf von Bernstorff. De Duitse graaf wilde van Schiermonnikoog een heus kuuroord maken. Zijn zoon Georg Ernst wilde het toerisme verder ontwikkelen en liet een veerboot varen tussen Groningen en Schiermonnikoog. [In de oorlog had Schiermonnikoog een bijzondere positie, vanwege de strategische ligging. Het eiland is na de oorlog weer in Nederlandse handen gekomen.](#)

2.3 Kenmerkende natuur

De natuur van Schiermonnikoog kenmerkt zich door een uitgestrekt duingebied. Het duingebied kent een grote diversiteit en goed ontwikkelde kalkrijke duinvalleien. Het strekt zich uit over een groot deel van de westelijke helft van het eiland. Nationaal Park Schiermonnikoog is één van de kleinste en meest ongerepte eilanden in de Waddenzee. Het ligt midden in het grootste aaneengesloten waddegebied ter wereld, dat de status van UNESCO Werelderfgoed heeft. Het eiland is aangemerkt als Natura 2000-gebied en herbergt een groot aantal planten- en diersoorten. In het gebied komen lokaal duinblauwgraslanden voor. Schiermonnikoog is een belangrijke (internationale) tussenstop voor trekvogels.

Natuurbescherming

Het Natura 2000-gebied omvat een groot deel van Schiermonnikoog, waaronder De Waddenzee, Noordzeekustzone inclusief de kwelders en de duinen. Het beheerplan voor het Natura 2000-gebied 'de duinen Schiermonnikoog' is het meest van belang voor het Nationaal Park. Dit gebied overlapt het gebied van het Nationaal Park. Daarnaast vormen de natuurgebieden (duinen en kwelders) ook een onderdeel van de Nederlands Natuur Netwerk (NNN) (voorheen de Ecologische Hoofdstructuur).

Natura 2000 is het netwerk van natuurgebieden in de Europese Unie die strikt worden beschermd op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn, voor bescherming van kwetsbare diersoorten en hun omgeving. Het Habitatrichtlijngebied en het Vogelrichtlijngebied vallen geheel samen met de begrenzing van het Natura 2000-gebied, dat een oppervlakte beslaat van 831 hectare. De wettelijke kaders voor natuurbescherming en beoordeling van activiteiten in het gebied zijn de Europese Natura

2000-wetgeving en de omgevingswet. Het NNN-gebied op Schiermonnikoog valt grotendeels samen met het Natura 2000-gebied.

Natuurbeheer

Voor het natuurbeheer op Schiermonnikoog ~~wat is~~ het huidige BIP+ uit 2011 leidend. De 'plus' verwijst naar de maatregelen in het kader van Natura 2000 en het Watergebiedsplan dat onderdeel zijn van dit plan. [Uit het ambitieplan volgt een nieuw natuurbeheer plan en wordt opgenomen in de uitvoeringsagenda.-Natura2000 en de Kaderrichtlijn Water zijn net als de beheerplannen Waddenzee en Noordzeekustzone kader stellende documenten voor dit ambitieplan.](#)

Natuurmonumenten voert de beheermaatregelen uit in de natuurgebieden op Schiermonnikoog. Zij doet dit in opdracht van de provincie Fryslân. De meeste beheermaatregelen uit het BIP+ werden betaald uit de natuurpactgelden van de provincie. Vanuit het Natuurpact stelt de provincie gelden beschikbaar om het natuurbeheer uit te voeren. De beheergelden komen deels uit de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) en zijn van toepassing op het NNN-gebied. Aanvullend daarop zijn er financiële middelen beschikbaar vanuit het Natura 2000-beheerplan om de Natura2000-doelstellingen te realiseren naast het reguliere SNL-beheer.

Het BIP+ beschrijft wat er nodig is om de natuurwaarden van het gebied te behouden en te bereiken. Zo is ervoor gekozen om de werking van zee, wind en wilde dieren te vergroten. [De natuurlijke dynamiek is een onderscheidende kernwaarde.](#) Het zorgt ervoor dat grassen en struiken in hun groei beperkt worden, zodat er afwisseling komt in de duinen en ontstaan er geleidelijk overgangen tussen bos en open duin en tussen zout en zoet. Precies wat de soorten waar het slecht mee gaat nodig hebben. Naast natuur is er ook aandacht voor cultuurhistorie, landschap en duurzaam toerisme.

2.3 Uitzonderlijke waterwinning

Het is vrij uniek dat Schiermonnikoog zijn eigen drinkwater uit de bodem haalt. De zoetwaterbel onder het eiland werkt als een zelfvoorzienend systeem en draagt bij aan de duurzaamheid én zelfredzaamheid van Schiermonnikoog. Waterbeheer is een belangrijk onderdeel voor het behoud van de natuurlijke schoonheid en leefbaarheid van het eiland.

[Kaart toevoegen incl. waterwingebied en grondwaterbeschermingsgebied](#)

2.4 Bijzonder landschap

Het Waddengebied kent een lange historie. Een kleine zesduizend jaar geleden ontstond er door de kracht van twee vloedstromen een lange rij zandbanken, een zogenaamde strandwal. Deze strandwal brak uiteindelijk op verschillende plekken door. Het achterliggende veengebied stroomde vol met zout water en de Waddenzee was geboren. Er ontstond een uitgebreid netwerk van kwelders en moerassen en allerlei grote en kleine eilanden, waaronder Schiermonnikoog.

In de eeuwen die volgden werden eilanden groter of kleiner, of verdwenen zelfs helemaal in de golven. Ook Schiermonnikoog is in de loop der jaren flink veranderd. Aan de westkant is in het verleden veel grond weggeslagen. Hierdoor ging in de achttiende eeuw het dorp Westerburen verloren. De eilanders hebben ook zelf inspanning gedaan om grip te krijgen op het eiland. Zo is aan de noordkant een stuifdijk aangelegd om aangroei van het eiland te bevorderen. Op dit moment groeit Schiermonnikoog nog altijd aan de oostkant. Het is een wereld van het wad, duinen, kwelders,

strand en bos. [Uniek en bijzonder is dat landschapsvormende processen hier nog ongestoord hun gang kunnen gaan.](#)

2.5 Unieke beleving

Nationaal Park Schiermonnikoog is één van de meeste natuurlijke gebieden van Nederland. Mensen komen voor de rust, weidsheid en donkerte die op het eiland nog te vinden zijn. Het is belangrijk dat mensen een onvergetelijke natuurervaring kunnen beleven als ze Schiermonnikoog bezoeken, dat het eiland onder hun huid kruipt.

2.6 Belang voor de economie van Schiermonnikoog

Het Nationaal Park Schiermonnikoog levert een belangrijke bijdrage aan de lokale economie. De vrijetijdseconomie is de belangrijkste pijler van de eilander economie: dag- en verblijfsrecreatie, de jachthaven, horeca, watersport en -recreatie.

2.7 Bedreigingen

De komende jaren krijgen we ook te maken met externe bedreigingen.

Zeespiegelstijging

De mate van zeespiegelstijging is sterk afhankelijk van de temperatuurstijging en de uitwerking daarvan op de zeespiegelstand. De Nederlandse kust kan grote zeespiegelstijgingen aan dankzij natuurlijke sedimentatie, [maar erodeert ook bij de huidige zeespiegel al](#). De aanleg van de Afsluitdijk (1932) en de Lauwerszeedijk (1969) heeft de dynamiek van de Wadden- en de Noordzeekust boven de eilanden ingrijpend veranderd. [Daarbij is er een groot verschil tussen de Noordzeekustzone en de Waddenkust, omdat de dynamiek op de Waddenzee anders is.](#) De Waddenzee slijt langzaam dicht. De vaargeulen worden daarmee steeds ondieper. [Het bereikbaar houden van het eiland en het beschermen van de kust vraagt menselijke ingrepen, zoals baggeren en zandsuppletie. Verzilting van de polder en diepgrondwater zijn twee van de effecten, terwijl dynamische natuur nodig is om mee te groeien met de zeespiegelstijging om onder meer de kustveiligheid te vergroten.](#) Kustontwikkeling en veiligheid is een belangrijk thema waar we als Nationaal Park nauw bij betrokken zijn. Hoe kan de veiligheid en bereikbaarheid van het eiland op lange termijn samengaan met een stijgende zeespiegel en het dichtslibben van de Waddenzee?

Beschikbaarheid van zoet water

De stijgende zeespiegel zorgt voor druk van zout water op het zoete water. Het zoete grondwater drijft als een zoetwaterbel op het zoutere water dieper in de grond. Klimaatverandering zorgt daarnaast voor een veranderend neerslagpatroon, er zullen langere perioden van droogte zijn tijdens het groeiseizoen. Dit leidt tot verdroging. Het is daarom van belang om zoetwater langer vast te houden. Het vasthouden van zoetwater draagt ook bij aan de toekomstbestendigheid van de drinkwatervoorziening. Hoe zorgen we voor het langer vasthouden van zoetwater, zodat ook in droge tijden er genoeg zoetwater is?

Toerisme

De druk op toerisme neemt de komende jaren toe. Daarbij zijn er nog geen duidelijke kaders voor bijvoorbeeld de aanlanding van toerisme op de zeehondenplaat en zonering.

Energietransitie

Ook in de toekomst kunnen ontwikkelingen zoals windmolens op zee en de onvermijdelijke infrastructuur die hierbij komt kijken impact hebben op de weidsheid van het landschap en de natuur in de Noordzeekustzone. De energietransitie heeft grote gevolgen voor de Waddenregio. Een belangrijke kwestie die momenteel speelt is de tracékeuze voor de aanlanding van de energiekabels en leidingen van het windmolenpark ten noorden van Schiermonnikoog naar de Eemshaven. De definitieve tracékeuze zal binnenkort worden genomen.

Schiermonnikoog wil overstappen op hernieuwbare energie én de authenticiteit van het dorp, de natuur en de vrije horizon behouden. Initiatieven hiertoe blijven buiten het Nationaal Park in lijn met de doelstellingen van het Natura 2000-gebied. Ook in de toekomst kunnen ontwikkelingen zoals windmolens op zee en de onvermijdelijke infrastructuur die hierbij komt kijken een bedreiging vormen voor het eiland. We zien dit als een ernstige ontwikkeling als het gaat om behoud van de natuur en leefbaarheid van het eiland.

Mijnbouw en -winning

Ook de zoektocht naar meer gas op de Noordzee kan impact hebben op de beleefbaarheid vanuit het Nationaal Park. Een groot aantal partijen in het Nationaal Park maakt zich hier zorgen over. De druk op het gebied wordt sterk verhoogd door de mijnbouw rondom het eiland. Daaronder vallen ook de enorme windmolenparken die worden aangelegd in de Noordzee. De cumulatie van gaswinning, energiewinning, zoutwinning, schelpenwinning en zandwinning legt een grote druk op het Nationaal Park. We zien dit als een ernstige ontwikkeling als het gaat om behoud van natuur en leefbaarheid van het eiland.

Belasting van de bodem

We worden steeds meer geconfronteerd met verontreinigende stoffen die worden aangetroffen in het milieu. Of nieuw geproduceerde stoffen die we niet of nauwelijks kennen maar wel belastend kunnen zijn voor de natuur en de leefomgeving. Wanneer een stof aanwezig is in het milieu (zoals PFAS) kan dat risico's met zich meebrengen. Zo kunnen deze stoffen invloed hebben op het bodemwater, grondwater, biodiversiteit en vermesting.⁴

Gezamenlijk vertrekpunt

De opgaven waar we voor staan vragen om prioriteiten stellen en keuzes maken. Altijd met oog voor elkaars belangen. Het ambitieplan schetst waar we de komende tien jaar aan willen werken, als het gaat om inrichting, ontwikkeling en beheer van het Nationaal Park Schiermonnikoog. We herijken hiermee de kaders, zoals geformuleerd in het Beheer- en Inrichtingsplan 'plus' (BIP+) 2011-2022.

2.8 Opgaven

Om in te spelen op bovenstaande bedreigingen liggen er voor de komende jaren een aantal opgaven.

Natuurherstel en bescherming - We zetten ons in voor het beschermen en versterken van de natuur. Specifiek: verbeterde staat van instandhouding, aanpak invasieve exoten en inheemse soorten, betere bescherming kustbroedvogels, Natura 2000, samen werken aan dynamisch kustbeheer.

⁴ Witteveen+Bos (2020), *Opkomende stoffen in Bodem en Ondergrond*, [handreiking opkomende stoffen.pdf](#).

Meer zelfvoorzienend zijn - We willen meer zelfvoorzienend zijn als het gaat om de energievoorziening, vermindering van fossiele brandstoffen en de beschikbaarheid van zoet water.

Landbouw - De komende jaren werken we samen aan natuur inclusieve landbouw en toekomstbestendigheid.

Recreatie en toerisme – Het behouden van de balans tussen recreatie en natuur is de komende jaren een opgave, net als de inzet op duurzaam toerisme.

Cultuurhistorie – het verder versterken van de identiteit van Schiermonnikoog kan door het behouden en het doorgeven van cultuurhistorie.

Samen zorg dragen voor het eiland - We hebben de komende jaren een opgave om de eilanders meer te betrekken bij het Nationaal Park Schiermonnikoog. Samen werken we aan behoud van de prachtige natuur, [het landschap, cultuur en duurzaam toerisme](#). Dit is in lijn met het Nationaal Park Nieuwe Stijl dat we willen zijn.

Onderzoek – We initiëren en structureren activiteiten op het gebied van onderzoek en maken de onderzoeksresultaten toegankelijk voor belanghebbenden.

In de komende hoofdstukken werken we de opgaven verder uit. De opgaven worden vertaald in ambities, en later in een uitvoeringsplan.

2.9 Organisatie van het Nationaal Park

Nationaal Park Schiermonnikoog is een samenwerkingsverband van terreinbeheerders, overheden en belangenorganisaties. Bestuurlijk vertegenwoordigers van deze organisaties vormen samen het Overleg-Organoverlegorgaan. De partners in het Overleg-Organoverlegorgaan maken zich sterk voor de bescherming en beleving van de bijzondere natuur en landschap op Schiermonnikoog

Samen sterk

De partners in het overlegorgaan maken zich sterk voor de bescherming en beleving van de bijzondere natuur en landschap op Schiermonnikoog. De uitdagingen waarvoor het park staat zijn groot. Het zijn allemaal vraagstukken die om gezamenlijke actie vragen. Vanuit het overlegorgaan zetten we daarom de komende jaren in op een stevige gemeenschappelijke basis. Daarbij gaan we blijvend op zoek naar verbindingen, op het eiland én daarbuiten, om de aanpak te verstevigen. Want alleen samen kunnen we alle vraagstukken aanpakken. We werken vanuit eigen (eilander) kracht aan een Nationaal Park om trots op te zijn!

Organisatie

Wat het overlegorgaan besluit wordt uitgevoerd door de partijen binnen het Nationaal Park. De belangrijkste taken van het Overleg-Organoverlegorgaan zijn het opstellen van het ambitieplan, het vaststellen van het beheer- en inrichtingsplan, het doen van projectvoorstellen en het vaststellen van de begroting. In het Overleg-Organoverlegorgaan komen alle aspecten aan de orde die met inrichting en beheer te maken hebben. De vergaderingen van het Overleg-Organoverlegorgaan vinden plaats onder leiding van een onafhankelijk voorzitter. Het secretariaat wordt ingevuld door provincie Fryslân. IVN Fryslân coördineert de samenwerking op het gebied van communicatie en educatie. Het Overleg-Organoverlegorgaan is geen zelfstandig rechtspersoon en heeft daarmee geen juridische status. De beheerstichting is een stichting die de financiële middelen van het Nationaal Park beheert en subsidie aanvragen kan doen. De stichting heeft verder geen uitvoerende status. Natuurmonumenten voert het natuurbeheer uit in opdracht van de provincie Fryslân.

Het overlegorgaan van het Nationaal Park Schiermonnikoog is een samenwerkingsverband bestaande uit de volgende partijen:

- Gemeente Schiermonnikoog
- Wetterskip Fryslân
- Rijkswaterstaat
- Provincie Fryslân
- Natuurmonumenten
- Vitens
- Schiermonnikoogs Ondernemers Verbond
- Natuur- en vogelwacht Schiermonnikoog
- Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog

HOOFDSTUK 3

Wensbeeld: Schiermonnikoog in 2050

Schiermonnikoog is wat ons betreft in 2050 onverminderd het eiland van ruimte, stilte, duisternis en vrije natuur. Het samenspel van de weidse zee en het strand, met altijd overal vogels, is Schiermonnikoog ten voeten uit.

Dynamiek van wind en zee

Het strand is steeds in verandering. Soms groeit het strand aan als een zandplaat versmelt met het eiland. Dan ontstaan tijdelijk jonge duinen en duinvalleien. Even verderop, of jaren later, komt een geul dichterbij en wordt het strand weer smaller. De kleine bouwwerken ten behoeve van de recreatie, die er alleen in de zomer staan, kunnen verplaatst worden als de kustontwikkeling dat nodig maakt.

Recreatie beweegt mee met de natuur

Ook de recreatie beweegt mee met de natuur. Mensen kunnen zich vrij over het eiland bewegen, maar soms zijn delen van het strand en de kwelder tijdelijk afgesloten om vogels hun nodige rust te geven.

Rijke duinen, gevarieerd beheer

De duinen zijn open en stuivend aan de zeekant, meer bebost en besloten richting het dorp. Door de verminderde stikstofneerslag in combinatie met een uitgekiend beheer is de verruiging verminderd. Op veel plekken zie je open zandvlaktes met lage begroeiing waar konijnen zich thuis voelen. Tapuiten en bergeenden broeden in verlaten konijnenholen die volop te vinden zijn. In de winter staan de duinvalleien onder water. In de lente en de zomer floreren daar bijzondere planten en vlinders. Kiekindieven schommelen in de lucht. In de duinen ligt rondom het dorp de waterkering, stevig genoeg om het dorp en de omgeving droog te houden.

De natuur vindt haar eigen weg

Naar het oosten toe opent zich het landschap steeds meer. Het onderscheid tussen zee, strand, duin en kwelder vervaagt. Voorbij paal 7 stuift door brede openingen in de stuifdijk zand naar binnen. De kwelder die er achter ligt ziet er afwisselender uit dan in de jaren twintig. Er ontstaan nieuwe duintjes en de begroeiing kent meer variatie. 's Zomers lopen hier de eilander koeien op de kwelder. Helemaal aan de oostkant is door verandering in de ligging van de getijdengeul misschien wel een nieuw eiland ontstaan, De Balg.

Zachte overgangen tussen polder en natuurgebied

De overgang tussen de Banckspolder en de duinen en kwelders is geleidelijk en aantrekkelijk voor planten, dieren en natuurliefhebbers. Aan de noordkant van de polder is de overgang zo ingericht dat kuikens in de natuurgebieden kunnen opgroeien. Het beheer van de kwelders nabij de polder is zodanig dat er grazige delen in de kwelder zijn waar onder andere ganzen voedsel kunnen vinden. De Banckspolder is een thuis voor weidevogels, broedend in het kruiden- en bloemrijke grasland. Slootkanten en andere landschapselementen herbergen een uitbundige biodiversiteit in een rijk voedselweb. Dankzij toepassing van organische reststromen van het eiland zelf is er een gevarieerd

bodemleven in de polder. De strokenteelt en het kruidenrijk grasland zorgen voor een grote biodiversiteit, zowel in de bodem als ook bovengronds. Deze gezonde bodem levert jaar na jaar een goed product op. De melkveehouders laten hiermee zien dat natuur en landbouw goed samen gaan op Schiermonnikoog.

Een rijk getijdenlandschap

Ten zuiden van Schiermonnikoog is het wad ongelooflijk rijk aan leven. Gaande van de getijdegeulen naar de eilandkust is er een overgang van ondergedoken schelpdierbanken en zeegras naar droogvallende mossel- en oesterbanken, zeegrasvelden, en een kwelder aan de voet van de dijk. Stortstenen zijn niet meer nodig en de dijk is rijk aan bloemen en insecten.

Kwaliteit is sleutelbegrip in keuzes voor ontwikkeling

Schiermonnikoog staat bekend als een innovatief eiland waar al vroeg keuzes zijn gemaakt om energie, drinkwatergebruik en voedselvoorziening zo veel mogelijk dichtbij en verantwoord te doen, zonder dat het landschap van het eiland ingrijpend veranderde. De vele mensen die het eiland bezoeken weten dat ze te gast zijn op een bijzondere plek.

Veiligheid

We wonen op een veilig eiland. Door de kustontwikkelingen kunnen we omgaan met een stijgende zeespiegel. We zijn bereikbaar en volledig zelfvoorzienend als het gaat om drinkwater, ook in tijden van droogte. We zijn een aantrekkelijk eiland om te wonen, werken en recreëren.

Waterketen

We zijn als eiland nog steeds zelfvoorzienend op het gebied van water. We lopen voorop in de samenwerking, andere Nationale Parken hebben meegekeken met de opzet en uitvoering van het integraal waterplan. We zijn integraal aan de slag op het gebied van zoet water en streven naar een stabiele zoetwaterbel. Er is voldoende drinkwater van hoge kwaliteit.

Cultuurhistorie

[Door zorgvuldig herstel, beheer en bescherming is de rijke ontstaansgeschiedenis met vele menselijke ingrepen nog herkenbaar en afleesbaar en een bron van ontspanning en lering.](#)

HOOFDSTUK 4

Ambities

THEMA

Natuurherstel en bescherming

Nationaal Park
Schiermonnikoog

We zetten ons in voor het beschermen en versterken van de natuur

De bijzondere waarde van natuur op Schiermonnikoog is de reden dat het eiland tot Nationaal Park werd benoemd. Het eiland en de omringende zee zijn aangewezen als Natura 2000-gebied. De Waddenzee is erkend UNESCO Werelderfgoed. De rijkdom aan levensgemeenschappen en soorten is groot. Dat is te danken aan de vele overgangen op het eiland tussen droog en nat, zoet en zout, voedselrijk en voedselarm.

Ook op Schiermonnikoog hebben mensen invloed op het ecosysteem. De duinen verruigen en raken steeds meer met bos begroeid. Die veranderingen zijn niet alleen het gevolg van natuurlijke ontwikkeling. Oorzaak voor het dichtgroeien van de duinen is de combinatie van een te hoge stikstofneerslag, het instorten van de konijnpopulatie door ziektes en de verminderde invloed van zoute zeewind. De verruiging en verbossing is een zichzelf versterkend proces. In dicht gegroeide duinen kunnen konijnen niet leven en wordt de wind vanzelf geluwd.

Juist de kenmerkende soorten die leven in het open duin hebben het moeilijk en verdwijnen van het eiland. Het gaat om soorten die het in heel Europa zwaar te verduren hebben. Planten als rozenkransje en honingorchis en broedvogels als tapuit, de velduil en blauwe kiekendief zijn daar voorbeelden van. Om de tendens van het verdwijnen van karakteristieke duinsoorten te keren, zijn en worden allerlei maatregelen uitgevoerd. Er is bos verwijderd, er is geplagd, er is begrazing met geiten, runderen en paarden en veel duinvalleien worden jaarlijks gemaaid. Zouden we dat niet doen, dan zouden nog meer soorten van open duin verdwijnen.

Ons doel is een kustnatuurgebied dat wat betreft flora, fauna en habitat tot de wereldtop behoort. Met name de soorten die kenmerkend zijn voor het kustlandschap: wad, strand, duin (open duin, duinvallei en duinbos) en kwelder. Om het doel te bereiken heeft systeemherstel de voorkeur.

Concretisering: Substantieel betere staat van instandhouding

We dragen overal de noodzaak voor natuurherstel en -versterking uit en dragen waar mogelijk bij aan het slagen van de beheerplannen voor de natuurgebieden. Dat doen we via signalering en agendering, zoals het aandringen op ontwikkeling en uitvoering van beleid en meer inzet van handhaving. Maar bijvoorbeeld ook door inzet voor het verkrijgen van benodigde middelen.

Schiermonnikoog kent vier deelgebieden die allen een eigen beheer inspanning vergen:

- Nagenoeg natuurlijk kustlandschap: natuur die haar eigen gang gaat.
- Half-natuurlijk duinlandschap: dynamiek en aanvullend beheer.
- Natuurrijk cultuurlandschap: door mensen in stand gehouden (ook Bancks Polder).
- Economisch cultuurlandschap: wonen, verblijfsrecreatie en landbouw.

Door diverse factoren zal het niet op het hele eiland mogelijk zijn om systemen zodanig te herstellen dat alle belangrijke natuurwaarden in stand blijven. Daarom is actief beheer op verschillende plekken noodzakelijk. Mogelijke middelen zijn: plaggen, verwijderen struweel, maaien en beweiden.

Bij het beheer maken we onderscheid tussen:

- Systeemherstel: we scheppen de randvoorwaarden waarna het landschap zichzelf in stand kan houden. We blijven ons actief inzetten op het verminderen van de stikstofdruk en zorgen dat de waterhuishouding op orde is.
- Natuurherstel: ten behoeve van de Natura 2000-doelen zetten we de successie terug (bijvoorbeeld door bos weghalen en plaggen). Hierna is doorgaans vervolfbeheer nodig.
- Jaarlijks beheer: door maaien en begrazing houden we de natuurwaarden in stand.

Op diverse plekken in de duinen is de afgelopen jaren bos gekapt en is de bovengrond afgeplagd. Dat is onder andere gedaan in de Westerdunnen bij de Hertenbosvallei, het Kapenglop en de zeeleep tussen paal 5 en 7. De duinen zijn door deze maatregelen opener geworden, toch hebben deze maatregelen tot nu toe weinig effect gehad. Het vervolfbeheer (maaien, begrazen, pluktrek van duindoorn) vraagt aandacht, anders groeien plekken snel weer dicht met struiken. Dit is nadelig voor de kwaliteit van de duinen. Verstuiving treedt nog steeds maar mondjesmaat op. Bij de beoogde verstuiving in de zeeleep lijken nog aanvullende maatregelen nodig. Deze aanvullende maatregelen botsen met de huidige regels rond de waterkering. De ooit aangeplante bossen ontwikkelen zich spontaan in de richting van duinbossen die rijk zijn aan soorten en structuur.

Begrazing ten behoeve van natuurdoelen

Er is voor gekozen, ook in het licht van de Natura 2000 doelstellingen, om maatregelen te nemen om de duinen opener te maken en te houden. Bos rooien en de bovengrond plaggen zijn eenmalige ingrepen, maar het zijn geen operaties die het ecosysteem herstellen. Naast het terugdringen van de [effecten van de stikstofneerslag](#) kan begrazing bijdragen aan herstel van een gezond (half)open duinlandschap. De afgelopen jaren is er op verschillende manieren invulling aan begrazing gegeven.

De ambitie is om het duin in goede staat te krijgen, daar zijn meerdere methoden voor. Eén daarvan is begrazing en die biedt diverse voordelen. Begrazing dient een gunstige rol te spelen in het natuurbeheer, af te meten aan het bereiken van de doelen die vanuit Natura 2000 gesteld zijn. Het is geen doel op zichzelf en moet zorgvuldig worden afgewogen in de combinatie met de toegankelijkheid voor publiek. Natuurmonumenten is verantwoordelijk voor het beheer en zal de uitbreiding van begrazing, samen met eilanders, verder uitwerken. ~~Mogelijk dat de eilander veehouders hierin een rol kunnen krijgen.~~

Concretisering: Invasieve exoten en eilander soorten

Het behalen van de natuurdoelen komt onder druk te staan door bepaalde invasieve soorten en soorten die overlast veroorzaken. Op Schiermonnikoog komen veel zeldzame en kwetsbare planten en dieren voor, die hier gevoelig voor zijn. Specifiek gaat het om verwilderde katten, broedende grauwe ganzen en diverse plantensoorten. Om te voorkomen dat invasieve exoten of soorten die overlast geven zich verder verspreiden is er een soortgerichte aanpak nodig. We stellen hier gezamenlijk met de partners een beheerplan voor op. Deze stemmen we af met de inwoners.

Faunabeheer – verwilderde katten

Predatie door verwilderde katten is een probleem voor vogels en konijnen. Na een uitgebreide afweging is begonnen met het wegvangen van verwilderde katten. Deze inzet zal blijvend inspanning vragen om te voorkomen dat er nieuwe aanwas van katten komt. Er is geen fundamentele discussie over het wegvangen van verwilderde katten, maar we moeten wel financiering en taakverdeling vastleggen.

Faunabeheer – broedende ganzen

Schiermonnikoog met zijn natte duinvalleien en kwelders is een aantrekkelijk broedgebied voor ganzen zoals de grauwe gans en de brandgans. Dit zijn soorten die voorheen alleen als wintergast voorkwamen, maar die de afgelopen twintig jaar in het hele land sterk zijn toegenomen als broedvogel. In de afgelopen jaren zijn op Schiermonnikoog eieren behandeld om de populatiegroei van deze ganzensoorten te beperken om gewasschade in de polder te voorkomen.

Florabeheer

Exoten als de Amerikaanse vogelkers, rimpelroos, watercrassula, reuzenberenklauw en de Japanse duizendknoop proberen we terug te dringen. Om te voorkomen dat exoten terugkomen zetten we ook vervolgbeheer in.

Concretisering: Beter bescherming kustbroedvogels

De hoogwatervluchtplaatsen en broedlocaties voor vogels (niet alleen de strandbroeders) moeten beter beschermd worden tegen verstoring. Richting 2034 verkennen we integraal hoe we hier uitvoering aan geven, rekening houdend met natuurlijke en menselijke verstoring.

Concretisering: Natura2000

Vanuit Natura 2000 gelden er uitbreidingsdoelstellingen voor Grijze duinen, Duinbossen, Vochtige duinvalleien en Blauwgraslanden. [Ook in de natte natuur, onder meer op de kwelders, liggen verbeterdoelen op het gebied van Natura2000.](#)

In 2028 moet er een nieuw beheerplan Natura 2000 zijn. De komende tijd vindt een evaluatie van het beheerplan plaats, waaruit zal blijken welke maatregelen nodig zijn om de doelstellingen te behalen. Het beheerplan wordt opgesteld in opdracht van de provincie Fryslân. [Het Nationaal Park Schiermonnikoog heeft de ruimte om aan te geven waar de nadruk op moet liggen en hoe het Nationaal Park aangehaakt wil worden bij de totstandkoming van het beheerplan.](#) Een nieuw beheerplan Natura 2000 zal daarna opgesteld worden (2025/2026). [Het Nationaal Park Schiermonnikoog heeft de ruimte om aan te geven waar de nadruk op moet liggen en hoe het Nationaal Park aangehaakt wil worden bij de totstandkoming van het beheerplan. Uitgangspunt is dat het beheerplan Natura 2000 kan meezielen op het ambitieplan.](#)

Concretisering: samen werken aan dynamisch kustbeheer

Dijk- en duinversterking⁵

Het Waddeneiland Schiermonnikoog wordt tegen hoogwater beschermd door een primaire waterkering bestaande uit een 9 kilometer lang duintraject aan de west-, noord- en oostzijde en een 4 kilometer lang dijktraject aan de zuidzijde van het eiland; de Waddenzeedijk. De Waddenzeedijk als ook delen van de duinwaterkering voldoen niet aan de landelijk geldende veiligheidsnormen, blijkt uit de veiligheidsbeoordeling van de waterkeringen van Schiermonnikoog. De dijk van Schiermonnikoog is met het oog op de toekomst over een lengte van circa 4 kilometer hoofdzakelijk afgekeurd op de gras- en kleibekleding aan de zeezijde. Daarnaast is in een aantal delen van de duinen van het eiland onvoldoende zandvolume aanwezig.

Om te zorgen voor een veilige en toekomstbestendige waterkering werkt Wetterskip Fryslân in een gebiedsgerichte aanpak samen met Rijkswaterstaat, provincie en gemeente aan plannen voor de toekomst, in samenspraak met inwoners van Schiermonnikoog. De wens is om de waterveiligheidsopgave te koppelen aan dynamisch duinbeheer en natuurherstel van de duinen. Hoe kunnen we de kustlijn en de duinwaterkering zodanig beheren dat we de natuurlijke processen een deel van het werk laten doen? Door meer ruimte te geven aan natuurlijke processen sluiten we aan op de bestaande Natura 2000 doelstellingen en kan het eiland op termijn weer meegroeien met de zeespiegelstijging waarbij we de waterveiligheid van de duinwaterkering te alle tijden op orde houden.

In 2023 is voor de verkenningsfase de samenwerkingsovereenkomst 1Eilaun ondertekend. 1 Eilaun staat voor het versterken van het dijk- en duintraject op Schiermonnikoog en verbinden van belangen, ideeën en expertises. Betrokken partijen werken samen als één team aan een waterveilig en klimaatadaptief eiland.⁶ Het is de komende jaren van belang om kaders te ontwikkelen voor het dynamisch kustbeheer. Vanuit het Nationaal Park Schiermonnikoog denken we mee en werken we waar nodig samen.

De komende jaren wordt gewerkt aan het ontwerpen en uitvoeren van de benodigde versterkingsmaatregelen om ervoor te zorgen dat de primaire duinwaterkering weer voldoet aan de wettelijke normen. Hierbij wordt geprobeerd zoveel mogelijk de koppeling te maken met dynamisch duinbeheer en natuurherstel van de duinen. Op korte termijn wordt er onderzoek gedaan naar de bereikbaarheid van Schiermonnikoog op lange termijn en de ophoging van de veerdam.

Het proces naar de uiteindelijke uitvoering van de versterkingsopgave bevindt zich in de verkenningsfase. De thema's dynamisch kustbeheer en waterveiligheid worden opgepakt door Wetterskip Fryslân en de provincie Fryslân, in samenspraak met Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, gemeente en inwoners van Schiermonnikoog.

⁵ Sweco (2023), *Dijk- en duinversterking Schiermonnikoog: conditionerend onderzoek ruimtelijke kwaliteit*.

⁶ (2023), *Samenwerkingsovereenkomst verkenningsfase Gebiedsgerichte Aanpak Schiermonnikoog*

THEMA

Meer zelfvoorzienend zijn

Nationaal Park
Schiermonnikoog

We streven naar een zelfvoorzienend eiland

Het streven om zo veel mogelijk zelfvoorzienend te zijn op het gebied van zoetwater en energie past heel goed bij het eiland. Schiermonnikoog is al zelfvoorzienend als het gaat om zoetwater, zo is er geen aanvoer van drinkwater via een vaste leiding van de wal. Dat is een succes en willen we behouden. Voor de toekomst is het belangrijk om verder te kijken hoe we omgaan met het schaarse zoetwater op het eiland. De groeiende vraag naar drinkwater en de stijgende zeespiegel (verzilting) vragen aandacht. Het gaat om waterbesparing en zoetwater vasthouden.

Schiermonnikoog heeft de ambitie om zelfvoorzienend te worden op het gebied van energie. De gemeente zet in op zoveel mogelijk besparing van energie. Grootchalige opwekking van energie via zon en wind is controversieel door de unieke ligging van Schiermonnikoog. Er zijn veelbelovende pilots voor de opwekking van energie uit zeewater, die hebben een veel minder grote impact op de omgeving.

Een zelfvoorzienend eiland voorziet ook zoveel mogelijk in eigen voedsel en een meer circulaire economie. Daar zijn al stappen in gezet door bijvoorbeeld het verwerken van eilander melk tot kaas [en de producten van de Tuin naast de Branding \(Pluktuin\)](#). Er wordt ook een plan uitgevoerd om groenmateriaal van gemeente en Natuurmonumenten te composteren en in te zetten voor gebruik door de veehouders in de polder. Het streven naar een meer circulaire economie past heel goed bij de kernwaarden van het Nationaal Park [en de Schiermonnikoogse cultuur](#).

Concretisering: Water vast houden

Er valt over een heel jaar gezien een netto overschot aan zoetwater op het eiland. Het zoete grondwater drijft als een zogeheten 'zoetwaterbel' op het zoutere water dieper in de ondergrond. Het zoete water stroomt boven de grond af naar de zee. Voor een deel gaat dit vanzelf, door natuurlijke afstroming naar de Noordzee. Voor een ander deel stroomt zoetwater van de binnenduintrand door de poldersloten naar de uitwateringssluis bij de veerdam. Door klimaatverandering komt er meer neerslag en is de neerslag anders verdeeld over het jaar. Er is al veel gedaan afgelopen jaren om het zoetwater vast te houden op het eiland, het Integraal Waterplan zal hier ook een belangrijke bijdrage aan leveren.

De komende jaren willen we extra aandacht voor:

Continueren van activiteiten die bijdragen aan een duurzaam zelfstandig eiland op het gebied van (drink)water. Gezamenlijk opstellen en uitvoeren waterbesparing en benutten regenwater. In de duin en polder zijn afgelopen jaren maatregelen uitgevoerd om water vast te houden en te voorkómen dat wateroverlast ontstaat op de camping, het vogelringstation en de sportvelden. Het beheer en gebruik van de aanwezige kunstwerken (duikers, stuwen) kan nog verbeterd worden in samenwerking met Wetterskip, [Gemeente](#), Natuurmonumenten en de boeren.

Het Rijk, de provincie en het Wetterskip willen in Fryslân komen tot een klimaatrobuust watersysteem. Een klimaatrobuust watersysteem streven we ook na voor Schiermonnikoog. De

ambitie moet volgens ons zijn om de zoetwaterbel op zijn minst in stand te houden, maar nog liever groter te maken. Dit kan door water beter vast te houden en zuiniger om te gaan met water. Voor het behalen van de Natura 2000-doelen is verhoging van de grondwaterstand in de duinen essentieel.

Door toename van het waterverbruik en klimaatverandering (lange droge zomers) dreigen de natte duinvalleien te verdrogen. Natuurmonumenten, Wetterskip Fryslân en Vitens werken samen aan tegenmaatregelen om verdroging te voorkomen.

Zo is de waterwinning de afgelopen jaren gedeeltelijk verplaatst naar de Westerplas om de verdroging in de duinen te voorkomen. Een groot deel van de neerslag vloeit via sloten of het strand direct af naar zee of verdampt. Daarom is een van de doelen voor de komende jaren om regenwater langer op het eiland vast te houden en zo verdroging van de duinen te voorkomen.

Concretisering: Water besparen

Voor de drinkwatervoorziening maakt Schiermonnikoog gebruik van de natuurlijke zoetwaterbel onder het eiland. De vraag naar drinkwater neemt toe. We-Het is nodig om maatregelen te nemen maatregelen-om het drinkwatergebruik te verlagen.

Door de toenemende watervraag van het eiland loopt Vitens tegen de grenzen van de winvergunning aan op Schiermonnikoog. Om te blijven voldoen aan de toenemende watervraag verkent Vitens een verruiming van de huidige winvergunning. Een uitbreiding van de winvergunning is essentieel voor het kunnen garanderen van voldoende schoon drinkwater op het eiland.

Het grondwater wordt gewonnen op twee winlocaties, in de hertenbosvallei en bij de westerplas.

Concretisering: Onderzoek voorziening zoet water

Voor de toekomstige zoetwatervoorziening op Schiermonnikoog zal onderzocht worden wat de invloed van de klimaatverandering is op de waterbeschikbaarheid en verzilting in de duinen en in de polder. Aspecten van de huidige drinkwatervoorziening en hoe daar in de toekomst mee kan worden omgegaan worden meegenomen. Zoet grondwater is niet alleen nodig voor de drinkwatervoorziening, maar is ook belangrijk voor natuurlijke ecosystemen en de landbouw.

Vragen die zich daarbij aandienen zijn:

- Wat zijn de scenario's van het (drink)waterverbruik op het eiland en hoe verhoudt zich dat tot de huidige situatie?
- Welke invloed heeft de klimaatverandering (en daarmee de zeespiegelstijging) op de grootte van de zoetwaterbel? In welke mate treden effecten zoals verdroging/vernatting en de mate van verzilting van de huidige winputten?
- Blijft er in de toekomst voldoende zoetwater in de zoetwaterbel voor de bediening van functies zoals natuur, landbouw en de drinkwatervoorziening van Schiermonnikoog?
- Welke mogelijkheden zijn er voor (drink)waterbesparing?

-
- Welke mogelijkheden zijn er voor andere bronnen van drinkwater?
 - Hoe kan het waterbeheer en de drinkwatervoorziening zo duurzaam mogelijk worden ingepast?
 - Hoe gaan wij om met verdroging en verzilting?
 - Welke mogelijkheden zijn er voor waterbesparing?
 - Hoe kan bebouwing helpen om meer opslag van zoetwater mogelijk te maken?
 - Kan het effluent (gezuiverd riool- of afvalwater) uit de rioolwaterzuivering na extra zuivering gebruikt worden als zoetwater op het eiland?

Samen met de partners van het Nationaal Park Schiermonnikoog worden deze vragen uitgewerkt. Aan de hand hiervan zullen scenario's voor de toekomst worden gemaakt.

Concretisering: We minderen zo veel mogelijk met fossiele brandstoffen

Met onze partners werken we intensief samen om richting 2034 fossiele brandstoffen zo veel mogelijk te verminderen. Hoe ver kunnen we op en rond het eiland komen met het zelf opwekken van hernieuwbare energie? Schiermonnikoog heeft zich tot nu toe met succes verzet tegen nieuwe plannen om gas te winnen rond het eiland, maar ook windenergie op zee raakt het eiland. Zoals de plannen voor een stroomkabel door de oostpunt van Schiermonnikoog om het windmolenpark te verbinden met de vaste wal. Tussen het opwekken van meer hernieuwbare energie en het behouden van het authentieke dorp, de natuur en de vrije horizon zit een spanningsveld. In het Natura 2000-gebied zijn er geen mogelijkheden, maar in het dorp en de polder en bij de veerdam (niet voor windmolens)-mogelijk wel.

Meervoudig ruimtegebruik en vormen van hernieuwbare energie is op het eiland belangrijk. Zo is het potentieel van energie uit water enorm. Het mengen van zout en zoetwater, getijdenwerking Getijdenwerking en golfslag kunnen in het Waddengebied op grotere schaal energie opwekken dan nu gebeurt.⁷ Ons uitgangspunt is dat dit niet ten koste mag gaan van natuurwaarden. Bij opgaven als waterveiligheid en energietransitie moet het effect daarvan op de natuur een zwaar gewicht hebben in de besluitvorming en gezocht worden naar natuurvriendelijke oplossingen. Voorzieningen voor hernieuwbare energie mogen niet ten koste gaan van de kernwaarden van het Nationaal Park. De komende jaren kijken we naar de manier waarop het Nationaal Park kan bijdragen.

⁷ S. Lamboo, F.L. Taminiau, L.W.M. Beurskens (2024), *TNO rapport: Het potentieel van energie uit water in en rondom het Waddengebied*.

THEMA

Landbouw

AMBITIE

Nationaal Park
Schiermonnikoog

We werken samen aan natuurinclusieve landbouw en toekomstbestendigheid

De eilander boeren vertegenwoordigen als voedselproducenten een belangrijk deel van de economie op Schiermonnikoog. Richting 2034⁸ willen we vanuit het Nationaal Park Schiermonnikoog de eilander boeren steunen in de ~~doer~~ontwikkeling-transformatie van de landbouw. Daarvoor gaan we samen op zoek naar combinaties tussen landbouw en natuurinclusief beheer. Ook willen we een bijdrage leveren aan het versterken van de combinatie tussen landbouw, cultuurhistorie en recreatie, zoals streekproducten. In 2034⁹ zijn de eilander boeren de koplopers in Nederland voor wat betreft duurzame landbouw én het leveren van een bijdrage aan herstel en verbetering van de biodiversiteit en landschapskwaliteit.

Concretisering: Samen werken aan natuur en landbouw

De eilander boeren zagen een aantal jaren geleden al dat boer zijn op een eiland met veel natuur een eigen aanpak vraagt. Zij hebben samen een streefbeeld gemaakt voor de polder en zetten belangrijke stappen in het veranderen van hun bedrijfsvoering. Het aantal koeien is met 35% verminderd, zodat verwacht mag worden dat ~~de~~hun bijdrage aan de stikstofneerslag in de duinen afneemt. Er ontstaat ruimte voor meerdere soorten planten en dieren om te groeien. De boeren van Schiermonnikoog zijn met dit initiatief voorlopers in een verandering van de landbouw.

Het project Biodivers boeren op Schiermonnikoog heeft geleid tot een daling van de stikstofuitstoot van 21%.⁸ Een kleinere veestapel zorgt voor minder stikstof op Schiermonnikoog.⁹

Leeuwarder Courant, 2024

In de huidige situatie vallen het dorp en de landbouwpolders buiten de begrenzing van het Nationaal Park Schiermonnikoog. We willen verkennen hoe we een meer geleidelijke overgang kunnen creëren tussen de polder en natuur. Het huidige Nationaal Park vormt dan de natuurlijke kern binnen de landschappelijke eenheid van het eiland. Onze visie omvat een biodiverse polder, waarbij bodem en water een centrale rol spelen.

Een eerste stap is om de grenzen tussen landbouw en natuur te vervagen. Deze verandering begint in de polder en het aangrenzende natuurgebied. Naast dat er in de polder meer biodiversiteit zal komen, zal ook het aangrenzende gebied ~~moeten~~ veranderen zodat weidevogels, ganzen en vee daar een goede plek vind.

⁸ Daamen, G. (20 maart 2024), Veldpost artikel: *Boeren op Schiermonnikoog halen door inkrimping veestapel stikstofdoelen.*

⁹ Veldstra, G. (2024), Leeuwarder Courant artikel: *Inkrimpen veestapel had wél effect.*

We voeren actief weidevogelbeheer in de polder. Schiermonnikoog is één van de gebieden met de meeste nesten per hectare. In de 280 hectare grote polder zijn afgelopen jaar 689 nesten van de Scholekster gevonden en 388 van de Kievit, 31 van de Grutto en 56 van de Tureluur. We doen dus al veel goed, maar het kan beter door de omliggende gebieden aantrekkelijker te maken.

Minder ganzendruk zou daarnaast voor meer dekking en voedsel kunnen zorgen voor de weidevogelkuijken. De polder is vanaf oktober tot eind mei een foerageergebied voor met name de Brand- en Rotgans. In de maanden april en mei zijn het er zoveel dat de hele [polder](#) kaal gevreten wordt. Hierdoor verdroogt de bodem sneller, gaat de grasmat (en dus de biodiversiteit) achteruit en moet er ter compensatie voer aangevoerd worden van de vaste wal. Een oplossing voor het verminderen van de druk biedt aan alle kanten voordelen.

Bij de boeren leeft een wens om meer betrokken te zijn bij het natuurbeheer in het Nationaal Park. De komende jaren willen we deze samenwerking op het gebied van natuurbeheer verstevigen.

Op korte termijn gaan we concreet uitvoering verkennen van:

- Inrichting en beheer overgangszones polder-Nationaal Park (Groenglop, Westerplas), inclusief vasthouden van water.
- Beweiding van de kwelder, in combinatie met plaatselijk meer maaien.
- Mogelijke rol van begrazing in de duinen.
- Weidevogelbeheer en vermindering ganzendruk in de polder.
- We benutten organisch materiaal voor bodemverbetering in de polder in de samenwerking tussen de gemeente, boeren en Natuurmonumenten.

Concretisering: Voedsel en beleving - Toekomstbestendigheid

We willen de doorontwikkeling van het sterke merk Nationaal Park Schiermonnikoog inzetten om duurzame producten voor een eerlijke prijs te verkopen. Vanuit het Nationaal Park brengen we de polder en producten uit de polder positief onder de aandacht. Een voorbeeld is de kaas van Schier [en de producten van de Tuin naast de Branding \(Pluktuin\)](#). Door zelf kaas te maken én verkopen streven de boeren ernaar meer waarde uit hun melk te halen. Zo kunnen boeren met minder vee tóch boer blijven.

THEMA

Recreatie en toerisme

Nationaal Park
Schiermonnikoog

Mensen het eiland laten beleven met balans tussen recreatie en natuur

Onze ambitie richting 2034 is dat recreatie en toerisme bijdraagt aan behoud en ontwikkeling van de natuur, landschaps- en cultuurwaarden en de lokale gemeenschap ondersteunt.

Schiermonnikoog is een gastvrij eiland en we laten inwoners en eilandgasten graag van de eilander natuur te genieten. Er komen jaarlijks ruim 300.000 bezoekers naar Schiermonnikoog, voornamelijk voor de natuur, de rust en de stilte. Deze bezoekers, meer dan 80%, komen hoofdzakelijk naar Schiermonnikoog om te wandelen en te fietsen.

Natuurmonumenten en VVV Schiermonnikoog zijn sinds 2021 samen gevestigd in informatiecentrum Het Bakken, hét startpunt voor een bezoek aan Schiermonnikoog. Het Bakken biedt algemene informatie over Schiermonnikoog, over de prachtige

flora en fauna van het Nationaal Park en over het dorp met haar rijke cultuurhistorie en authentieke bezienswaardigheden. In de tentoonstelling maken bezoekers kennis met het Nationaal Park, de rijkdom van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee en de bijzondere plaats die Schiermonnikoog daarbij inneemt. Ook kunnen bezoekers terecht bij het Koningshuis, Schelpenmuseum en het Bunkermuseum voor informatie.

Bij vertrek of terugkomst in de haven van Lauwersoog worden bezoekers geïnformeerd over de unieke natuurwaarde van de Wadden in het Werelderfgoedcentrum Waddenzee. In het centrum zijn labs van onderzoekers, worden tijdelijk zeehonden opgevangen en is er een interactieve ervaring over het UNESCO Werelderfgoed de Waddenzee. Internationale studenten, onderzoekers en ondernemers werken hier aan een gezonde Waddenzee en duurzame toekomst voor mens en natuur.

De vrijetijdseconomie is de kern van de eilander economie. Zonder eilandgasten is er minder werkgelegenheid en voorzieningen op het eiland. Gemeente, VVV, de Schiermonnikog Ondernemers en Natuurmonumenten hebben in 2019 'tien pijlers' benoemd voor de recreatieve ontwikkeling van Schiermonnikoog, om zo bij te dragen aan de economie en ecologie. Het aantal activiteiten groeit en spreidt zich meer uit over het hele jaar. Het behouden van het juiste evenwicht en balans is daarom belangrijk.

Concretisering: Evenwicht en balans

Essentieel is het wederzijds borgen van een duurzame balans tussen recreatie en natuurbescherming. Dit gaan we o.a. doen door bezoekers beter informeren over de 'spelregels' om de natuur te behouden. Ook het toezicht en de handhaving daarop verdient meer aandacht. Niet alleen

Foto: het Bakken Schiermonnikoog

Natuurmonumenten maar ook andere partijen zoals ondernemers als logiesverstrekkers en Wagenborg kunnen hier een rol in spelen. Bij vergunning en het verlenen toestemming voor activiteiten is een goede samenwerking tussen Natuurmonumenten, VVV, provincie, gemeente, het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedsel en politie nodig.

Concretisering: Duurzaam toerisme

We werken toe naar **regeneratief een duurzaam** toerisme, waarbij toeristen de plek een beetje beter achter laten door een positieve bijdrage te leveren aan de natuur of de gemeenschap. Het is een manier om toerisme op allerlei vlakken meerwaarde te laten bieden voor de samenleving.

Net als veel andere sectoren moet toerisme duurzamer. Van de respondenten in het bezoekersonderzoek 2022-2023 geeft 76% aan dat een duurzaam eiland een belangrijke reden is voor de keuze van het bezoek.

We willen dat toerisme positief bijdraagt aan de omgeving, de economie én de samenleving. De negatieve effecten van toerisme willen **we** minimaliseren en waar mogelijk voorkomen. Duurzaam toerisme is een vorm van recreatie die bijdraagt aan de lokale economie en positieve ervaringen en belevingen van de lokale inwoners en toeristen, zonder daarbij een te grote negatieve impact achter te laten op de natuur en maatschappij.

Duurzaam toerisme is de toekomstbestendigheid van ons eilander product

Duurzaam toerisme op Schiermonnikoog is toerisme dat bijdraagt aan behoud, bescherming en versterking van de natuur-, landschaps- en cultuurwaarden, de welvaart en het welzijn van de lokale bevolking stimuleert en bezoekers een betekenisvolle beleving biedt die past bij de identiteit van het eiland.¹⁰

Duurzaam toerisme heeft als doel de bescherming van het natuurlijke en culturele erfgoed en de voortdurende verbetering van het toerisme in het Nationaal Park. Het belangrijkste middel is dat er, in samenwerking met alle relevante belanghebbenden, een gemeenschappelijke strategie voor toerisme en een actieplan voor de uitwerking van de strategie ontwikkeld wordt. De strategie bevat doelen op het gebied van:

- Bescherming van het natuurlijke en culturele erfgoed.
- Sociaal economische ontwikkeling van het gebied.
- Verbetering van het toeristische aanbod.
- Verbetering van de kwaliteit van leven van inwoners van het gebied.

Aan de balans tussen de negatieve en positieve effecten van toerisme en recreatie moet altijd gewerkt worden. Een duurzame bestemming is nooit af. Daarom blijft dit ook de komende jaren een belangrijk speerpunt.

¹⁰ Werkgroep Duurzaam Toerisme (2024), *Toeristenvisie*

Concretisering: Flexibel zoneren

Het feit dat mensen een groot deel van het jaar vrij over het eiland mogen zwerven is een groot goed. Mensen zijn gewend aan het (tijdelijk) afsluiten van delen van de kwelder in de broedperiode, ook wel zonerings genoemd.

De recreatieve zonerings kan helpen bij het afwegen van het al dan niet toestaan van activiteiten. Deze zonerings moet snel aangepast kunnen worden als de natuur daarom vraagt, want ook buiten de broedtijd zijn vogels gevoelig voor verstoring. In het bijzonder als ze rusten op 'hoogwatervluchtplaatsen' (zandplaten die bij hoogwater niet onderlopen) zoals het Rif, of als ze voedsel zoeken op het Wad. Dit geldt ook voor de zeehonden die regelmatig op het strand rusten of er hun jongen zogen.

We gaan de komende jaren de kaders voor zonerings herijken/heroverwegen met oog voor: recreatie, natuurbescherming en natuurbeleving. [De ambitie is om dit samen met de gemeente, Natuurmonumenten, het Wetterskip en de werkgroepen op te pakken. In deze samenwerking zijn korte lijnen en goede communicatie belangrijk.](#)

THEMA

Cultuurhistorie

Nationaal Park
Schiermonnikoog

We versterken de identiteit van Schiermonnikoog door behoud van cultuurhistorie

Het landschapsbiografisch essay beschrijft een groot gedeelte van de ontstaansgeschiedenis van Schiermonnikoog. In de duinen rond het dorp zijn allerlei sporen van menselijk gebruik te vinden, zoals oude grenspalen, [strandpalen](#), voormalige akkers ~~en bunkers uit de Tweede Wereldoorlog; de Atlantik Wallen restanten van stellingen met bunkers uit de Tweede Wereldoorlog die verhalen vertellen van de belangrijke positie in de kust- en luchtverdediging~~. Schiermonnikoog is rijk aan erfgoed en cultuur. Mensen hebben al eeuwenlang invloed op Schiermonnikoog. Sterker nog het hele eiland is door mensen gemaakt. Cultuurhistorische elementen herinneren aan dit verleden. Die identiteit van het eiland willen we doorgeven aan toekomstige generaties door te inventariseren wat we hebben en behouden door inzet van communicatie en educatie.

Concretisering: Inventariseren

De ligging van deze cultuurhistorische sporen is nog niet goed vastgelegd en zijn vaak alleen te herkennen door deskundigen. Bij maatregelen in de duinen, bijvoorbeeld voor beheer van natuur of waterkering, is er een risico dat cultuurhistorische elementen onbedoeld beschadigd raken [of verdwijnen](#). We hoeven niet alles te conserveren, maar we moeten wel bewust een keuze kunnen maken in wat we wél en niet behouden. [Bijvoorbeeld als het gaat om sporen uit het verleden in zones waar restanten van stellingen en bunkers als groep nog zichtbaar zijn.](#)

Concretisering: doorgeven van cultuurhistorie

Een belangrijk onderdeel van de identiteit van het eiland zit in de relatie tussen de mensen en hun natuurlijke omgeving. In de communicatie, educatie en de inrichting en het beheer gaan we hier rekening mee houden. Met toenemende kennis van wat er is aan cultuurhistorische waarde kunnen we de cultuurhistorie meer integraal onderdeel maken van de educatieve activiteiten van het Nationaal Park. Hierin gaan we samenwerken met de Cultuurhistorische Vereniging 't Heer en Feer [en met bunkermuseum Schlei. Cultuurhistorie over het landschap, gebruiken en tradities. Behalve mooie natuur zie je op Schiermonnikoog sporen uit het verleden die de lange historie van mensen op het eiland voelbaar maken. Mensen mogen vrij rondstruinen.](#)

Het verder ontwikkelen en vermarkten van het Baken en eilander producten past ook in deze lijn. De eilander kaas van Schiermonnikoog is een prachtig voorbeeld van het samengaan van natuur, landbouw en eigen identiteit van het eiland.

THEMA

Samen zorg dragen voor het eiland

Nationaal Park
Schiermonnikoog

We zijn meer verbonden met onze omgeving

Het Nationaal Park is niet alleen maar een bestuurlijk Overleg-Organisatie overlegorgaan. Het is ook vooral een platform waar eilanders bij betrokken zijn. Inwoners en ondernemers spelen met hun grote betrokkenheid en kennis een belangrijke rol in de manier waarop we met Schiermonnikoog om gaan. We zetten ons de komende jaren in om deze betrokkenheid een blijvende stem te geven.

Concretisering: We betrekken eilanders op een structurele manier bij ontwikkelingen in het Nationaal Park

De afgelopen tijd hebben we verschillende vormen ingezet om eilanders te betrekken bij het Nationaal Park. Schitterend Schiermonnikoog, inloopavonden, spreekuren en excursies zijn goed bezocht, we willen daar mee doorgaan. De hoge opkomst vertaalt zich echter niet automatisch in een structurele rol bij het Nationaal Park en eilanders voelen zich niet altijd uitgenodigd om zelf met ideeën te komen.

Samen met de inwoners gaan we op zoek naar nieuwe vormen van samenwerking waarbij 1) een groter gedeelte van eilandinwoners wordt betrokken en 2) eilanders de mogelijkheid krijgen om structureel betrokken te zijn bij ontwikkelingen. We gaan gezamenlijk afstemmen hoe we gebiedsprocessen op gang brengen, met een duidelijke taak en rolverdeling voor alle betrokkenen, die bijdragen aan de transitie naar Nationaal Park Nieuwe Stijl. Zo kan het interessant zijn om met inbreng van deskundigen dieper op actuele onderwerpen in te gaan of met elkaar in kleinere kring in discussie te gaan, misschien ook buiten op locatie. Ook vanuit de aangesloten organisaties is er een actievere rol mogelijk door eilanders te betrekken bij de voorbereiding van besluiten en bijvoorbeeld vrijwilligers te begeleiden.

Concretisering: Meer mogelijkheden voor actieve inzet

Eilanders zijn heel betrokken en willen ook graag een grotere rol spelen in het Nationaal Park. We zorgen daarom voor meer mogelijkheden om een bijdrage te kunnen leveren aan het Nationaal Park. We nodigen eilander vrijwilligers actief uit bij werkzaamheden van Natuurmonumenten. Waar mogelijk worden eilander vrijwilligers betrokken door bijvoorbeeld als gastheer werkzaam te zijn in het Nationaal Park of bij het toezichthouden.

Daarbij willen we meer inzetten op het opleiden van eilanders voor natuurbeheer. We verkennen hiervoor de mogelijkheden bij de Schieracademie om opleidingen aan te bieden voor werk in de buitenruimte.

Beschikbare vacatures worden in de toekomst actief gedeeld met eilanders.

We doen het samen

Concretisering: Regie nemen en houden

Als het gaat over beleidskeuzes en concrete maatregelen hebben de partners in het [Overleg Orgaanoverlegorgaan](#) ieder hun eigen rol en verantwoordelijkheid. Het Nationaal Park heeft zelf geen formele positie of budget voor uitvoering van (beheer)maatregelen. De partners willen de uitvoering in samenhang vorm geven.

Dit ambitieplan vormt de gemeenschappelijke basis voor de uitwerking van deelplannen en de uitvoering van maatregelen in de transitie naar Nationaal Park Nieuwe Stijl. We agenderen indien nodig zelf onderwerpen en zorgen ervoor dat onze ambities terugkomen in beleidsvisies van betrokken overheden. Bij adviezen is het belangrijk dat ze breed worden gedragen en worden afgestemd met betrokkenen.

Concretisering: We gaan uit van eigen kracht en blijven zelfstandig

In de [uitvoeringskalender-uitvoeringsagenda](#) staan welke grotere projecten en ontwikkelingen we voorzien, wie voor welk onderwerp het voortouw neemt en wanneer implementatie of uitvoering voorzien is. Met deze [uitvoeringskalender-uitvoeringsagenda](#) houden we gaandeweg zicht op de gewenste richting en of we daar snel genoeg komen.

De [uitvoeringskalender-uitvoeringsagenda](#) benutten we ook om aansluiting te vinden bij programma's van het Rijk, provincie en/of de Europese Unie (EU).

De maatregelen krijgen vervolgens vorm in plannen en projecten van de partners. Naast het ambitieplan Nationaal Park Nieuwe Stijl spelen er ook andere ontwikkelingen, zoals Dijk- en Duinversterking (1Eilaun), het proces om te komen tot een integraal Waterplan (provincie Fryslân, Vitens, Wetterskip Fryslân, de Biodiverse landbouw (Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog), het Natura 2000 beheerplan (provincie Fryslân) en de [natuurvisie-gebiedsvisie](#) (Natuurmonumenten). Al deze processen kennen verschillende eigenaren. De organisatie van het Nationaal Park zet zich in om richting de inwoners als één overheid te werken en zoekt afstemming op inhoud en vooral communicatie en inspraak op de agenda van het Nationaal Park. Dat doen we bijvoorbeeld bij het organiseren van de publieksavonden en [inspraakavonden \(via de partners georganiseerd richting de achterban\)](#) die het [Overleg Orgaanoverlegorgaan](#) nu kent. Met deze nieuwe inzet is gestart in 2023 en zetten we voort in 2024 en daarna. Dit vraagt continu om afstemming tussen alle partners en inwoners. De formele besluitvorming voor veel van deze keuzes ligt bij één of meer van de deelnemende partners in het Nationaal Park. [We streven naar besluitvorming door middel van consensus.](#)

THEMA

Communicatie en Educatie

Nationaal Park
Schiermonnikoog

Communicatie en educatie

Schiermonnikoog biedt een gevoel van verbondenheid met ‘echte natuur’ en de eilander gemeenschap. Met communicatie en educatie zetten we in op het verankeren van dit gevoel in de harten en hoofden van mensen. Centraal staat de beleving van natuur, landschap en cultureel erfgoed. De communicatiekracht van alle partners wordt gebundeld om samen te werken aan een sterk netwerk binnen ons Nationaal Park. Samenwerking, in nieuwe initiatieven en in lopende projecten, is de basis van groei en succes van het Nationaal Park.

Concretisering: We werken integraal samen

Op Schiermonnikoog komen gebruikers, functies en processen samen en zijn de uitdagingen groot. Dit vraagt om verbinding en samenwerking tussen inwoners, ondernemers en gebiedspartners in het Nationaal Park. Om een heldere boodschap te geven is een overkoepelende samenwerking belangrijk. Als partners vormen we samen immers het Nationaal Park. Samen kunnen we bijdragen aan oplossingen voor de vraagstukken waar we mee te maken hebben en kunnen we onze visie herzien als de dynamiek in het gebied daarom vraagt.

Samen leveren we een bijdrage aan het realiseren van onze ambities doordat we ons met enthousiasme blijven inzetten voor het Nationaal Park. De partners doen dit met name door inzet van uren en middelen in natura [en door gebruik te maken van de expertise die er is op het eiland](#). Daarnaast vormen de financiële bijdragen van de provincie Fryslân en van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedsel een goede en onmisbare basis. De samenwerking met IVN borgt de inzet van essentiële expertise op het gebied van communicatie en educatie.

De inzet van communicatie

Bij de uitvoering van de ambities en projecten in dit ambitieplan speelt communicatie een belangrijke rol. Door communicatie een duidelijke plaats te geven in de projecten en initiatieven maken we de toegevoegde waarde van Nationaal Park Schiermonnikoog zichtbaar en vergroten we de bekendheid, zowel van het Nationaal Park zelf als van de betrokken partners.

[We stellen daarom voor om een nieuwsbrief van het Nationaal Park Schiermonnikoog uit te brengen. Via de nieuwsbrief brengen we iedereen op het eiland op de hoogte van lopende initiatieven, waar agenda's en verslagen van de werkgroep vergaderingen gedeeld wordt en kunnen vacatures onder eilanders worden verspreid.](#)

Dit betekent ook dat initiatiefnemers van projecten een duidelijke communicatieaanpak in hun projecten opnemen, in afstemming met de partners binnen het Nationaal Park. Het netwerk van de partners kan hierbij ingezet worden, zolang de zichtbaarheid van Nationaal Park Schiermonnikoog centraal staat. De projectpartners stellen voor hun project de communicatiedoelen en -middelen vast en maken gebruik van de gezamenlijke communicatiekracht van het Nationaal Park en haar partners. Daarbij wordt bekeken wie de stakeholders en doelgroepen van het project zijn, wie belangrijk zijn voor het succes, hoe we zorgen voor zichtbaarheid, hoe we de focus leggen op de waarde die het project toevoegt aan het Nationaal Park, hoe we de doelgroepen informeren over de voortgang en de resultaten van het project en hoe we zorgen voor een breed gedragen projectresultaat en verankering

daarvan in de communicatie van Nationaal Park Schiermonnikoog.

Projecten en initiatieven die niet in dit ambitieplan zijn opgenomen maar wel bijdragen aan de doelen van Nationaal Park Schiermonnikoog, daarbij zorgen we ervoor dat communicatie in de uitvoering als onderdeel wordt opgenomen ([bv. door het uitbrengen van een gezamenlijke nieuwsbrief](#)) en kijken we mee met de uitvoering. Op deze manier zorgen we voor een groeiend bereik van de boodschap van Nationaal Park Schiermonnikoog.

Concretisering: Vergroten van de zichtbaarheid

“Los van de prachtige natuur en uitgestrektheid, is er weinig te doen op het eiland. En dat is precies de charme”, schreef het mediabedrijf CNN in januari 2024 over Schiermonnikoog in haar opsomming van de tien mooiste Europese eilanden om je op terug te trekken. Nationaal Park Schiermonnikoog geeft inspiratie, de natuur zit er vol leven en het verveelt nooit. Het is een gastvrij park, waarin we de bezoekers de parels laten ontdekken én laten zien hoe belangrijk het is om hier goed voor te zorgen.

Steeds meer mensen kennen Nationaal Park Schiermonnikoog. Tegelijkertijd is er nog veel meer groei mogelijk en nodig als het gaat om de bekendheid en zichtbaarheid van het Nationaal Park. We laten inwoners, ondernemers, bezoekers en andere doelgroepen [zoals](#) vrijwilligers en schoolkinderen de waarde van dit bijzondere Nationaal Park zien. We investeren in de basismiddelen van communicatie en zorgen samen met de partners en de doelgroepen voor een steeds grotere groep ambassadeurs van Nationaal Park Schiermonnikoog. Dit betekent dat we inzetten op het doorontwikkelen van de website en social media van het Nationaal Park. Zo wordt de website uitgebreid met een Engelstalig, Duits en Fries deel en zullen belangstellenden via social media op de hoogte gehouden worden van projecten en wetenswaardigheden van het Nationaal Park.

Verder worden gezamenlijke campagnes met partners opgezet rondom thema's als duurzaam toerisme en biodiversiteit en worden er producten ontwikkeld die de bekendheid van het Nationaal Park onder bezoekers en ondernemers vergroten en worden vrijwilligers actief benaderd. Ook motiveren en enthousiasmeren we partners om samen te werken aan bijzondere belevenissen, excursies en programma's die de veelzijdigheid en schoonheid van Nationaal Park Schiermonnikoog laten zien.

Al deze instrumenten en samenwerking maken het makkelijker de communicatiekracht van het Nationaal Park en de partners te bundelen en de zichtbaarheid van het Nationaal Park te vergroten.

Concretisering: Educatie

Speuren naar wadpieren in de modder op het Wad, jatten of schelpen zoeken op het strand, op duinsafari gaan, bosbaden, in het donker een sterrenwandeling maken, met een verrekijker de vele trekvogels bekijken die ieder jaar Schiermonnikoog bezoeken, het zijn onvergetelijke ervaringen. Zo sluit je de natuur in je hart en ben je er een leven lang ambassadeur van. Dat is wat we met educatie willen bereiken. Vooral voor kinderen, maar zeker ook voor volwassenen, is het van belang dat ze op een speelse en inspirerende manier de natuur ontdekken. Veel bezoekers wonen in een verstedelijkte omgeving, het is voor hen niet vanzelfsprekend dat ze kennismaken met al het moois in de natuur. Door zowel bezoekers als de eilanders op een verrassende manier in aanraking te brengen met het landschap in Nationaal Park Schiermonnikoog en ze een unieke natuurbeleving te bezorgen, ontwikkelen ze een gevoel van verbondenheid met de natuur en de geschiedenis onder hun voeten.

Bovendien draagt groene ruimte – het bos, de kwelder, de duinen, het strand en de zee – bij aan actief bewegen en dat draagt weer bij aan een goede gezondheid.

Er zijn veel handen en voeten nodig, om al die kinderen en volwassenen te bereiken. We betrekken daarom veel partijen bij het educatieve aanbod op het eiland: van lokale ondernemers tot gemeentelijke natuureducatieve diensten, van boswachters en vrijwillige natuurgidsen tot de plaatselijke VVV [en het bunkermuseum](#). Iedereen heeft hierin een rol.

Educatie zorgt ervoor dat de waarden van het Nationaal Park in de harten en hoofden van mensen verankerd wordt. Het versterkt de beleving en de bekendheid van het Nationaal Park en zorgt daarmee voor bewustwording. Het speelt in op het bewust maken van wat mensen zelf kunnen doen om de natuur op het eiland te beschermen en hoe ze op een natuurbewuste en natuurvriendelijke manier kunnen handelen. Door informatie, beleving en bewustwording creëren we meer betrokkenheid, waarbij mensen zich actief gaan inzetten voor de natuur. Betrokkenheid zorgt voor het besef van gezamenlijke verantwoordelijkheid en gedeeld eigenaarschap. We brengen activiteiten van de verschillende partners bij elkaar tot een samenhangend geheel van activiteiten dat past bij de ambities van het Nationaal Park, waarin niet alleen aandacht is voor natuur, landschap en cultuurhistorie, maar ook voor de relatie met maatschappelijke thema's, zoals kustveiligheid, drinkwaterwinning, landbouw en gezondheid.

Governance

Overleg Orgaanoverlegorgaan

Het [Overleg Orgaanoverlegorgaan](#) heeft een onafhankelijke voorzitter en een secretaris. Het [Overleg Orgaanoverlegorgaan](#) kan gevraagd en ongevraagd advies geven aan Gedeputeerde Staten. De meeste onderwerpen bereiden we voor in werkgroepen, waarna de discussie en besluitvorming volgt in het gezamenlijk overleg. [We streven naar consensus in besluitvorming. Hier is een belangrijke rol weggelegd voor de twee werkgroepen en de publieksavonden](#). Indien nodig agenderen we zelf onderwerpen en zorgen we ervoor dat onze ambities terugkomen in beleidsvisies van betrokken overheden.

Werkgroep Beheer

De werkgroep Beheer geeft zowel gevraagd als ongevraagd advies aan het [Overleg Orgaanoverlegorgaan](#) op inhoudelijke onderdelen, vooral over inrichting, beheer en ontwikkeling van het Nationaal Park Schiermonnikoog. De werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de provincie Fryslân, de gemeente Schiermonnikoog, Natuurmonumenten, het Wetterskip Fryslân, Rijkswaterstaat, Vitens, de Vereniging Boerenbelang, het Schiermonnikooger Ondernemers Verbond (SOV), de Natuur- en Vogelwacht en IVN Friesland (coördinator Communicatie & Educatie). De secretaris van het Nationaal Park zit deze werkgroep voor. De werkgroep komt gemiddeld vier keer per jaar of op afroep voor bijzondere projecten bijeen. Op de agenda wordt standaard de stand van zaken van de inrichting en het beheer van het Nationaal Park en de afstemming rondom activiteiten, projecten en ontwikkelingen waarin partners met elkaar samenwerken of elkaar kunnen versterken opgenomen.

Werkgroep Communicatie en Educatie

Voor het uitvoeren van de plannen voor het Nationaal Park Schiermonnikoog zijn goede communicatie, voorlichting en educatie van belang. Hierbij gaat het om meer dan alleen kennisoverdracht. Mensen zouden niet alleen moeten weten wat er binnen het Nationaal Park

Schiermonnikoog gebeurt, maar moeten zich er ook bij betrokken voelen. De werkgroep, die bestaat uit vertegenwoordigers van het VVV Schiermonnikoog, de inwoners, de ondernemers, de politie, het onderwijs, de gebiedsbeheerder, de gemeente Schiermonnikoog, de Natuur- en Vogelwacht, het Boerenbelang, de provincie Fryslan, het Waterschap, Rijkswaterstaat en Vitens, de vrijwilligerscoördinator en de medewerker C&E, geeft zowel gevraagd als ongevraagd advies aan het Overleg-Organoverlegorgaan van het Nationaal Park.

De coördinator Communicatie & Educatie zit deze werkgroep voor, die gemiddeld vier keer per jaar of op afroep voor bijzondere projecten bijeenkomt. Op de agenda wordt standaard de stand van zaken rondom communicatie en educatie, projecten en de afstemming van educatieve en recreatieve activiteiten en ontwikkelingen waarin de partners elkaar kunnen versterken opgenomen.

Tijdelijke werkgroepen

Niet ieder vraagstuk of onderwerp vraagt inzet van alle partners. Daarom kunnen tijdelijke werkgroepen worden ingesteld voor specifieke onderwerpen of vraagstukken. Zo'n tijdelijke werkgroep bestaat idealiter uit vertegenwoordigers van de partners met de grootste betrokkenheid en/of belangen, inclusief de overheden die een belangrijke rol spelen in het betreffende vraagstuk. De tijdelijke werkgroep kan een vraagstuk voorbereiden en uitwerken. Ook kan een vraagstuk verder worden uitgediept, bijvoorbeeld door gesprekken te voeren met stakeholders die niet in het Overleg-Organoverlegorgaan of één van de vaste werkgroepen zitten of met onafhankelijke deskundigen. Het advies van de tijdelijke werkgroep wordt vervolgens besproken in één van de vaste werkgroepen, waarna een conceptadvies of -oplossing naar het Overleg-Organoverlegorgaan gaat. Ook kan deze werkwijze relevante onderzoeks- of monitoringsvraagstukken opleveren voor de onderzoeksagenda van het Nationaal Park.

Op Schiermonnikoog wordt gebruik gemaakt van het platform Schitterend Schiermonnikoog, waar eilanders zich bij kunnen aansluiten. Via dit platform kunnen eilanders mee -denken over bepaalde onderwerpen die spelen binnen het Nationaal Park. Dit platform zetten we de komende jaren in om, naast andere middelen, inwoners te betrekken bij de onderwerpen die spelen in het Nationaal Park.

Spin in het web

Door deze manier van samenwerking, communicatie, educatie en governance blijft Nationaal Park Schiermonnikoog een spin in het web, een verbindend platform als het gaat om Schiermonnikoog.

Hier volgt een organogram van de organisatie en governance structuur (besluitvorming)

THEMA

Onderzoek

Nationaal Park
Schiermonnikoog

Initiëren en structureren van activiteiten op het gebied van onderzoek

In het Nationaal Park Schiermonnikoog vindt veel onderzoek plaats. Er zijn twee onderzoeksstations: de Herdershut en het Groene Glop. De Herdershut behoort tot de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) en het Groene Glop tot de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Biologen, studenten en onderzoekers verrichten veldonderzoek vanuit de Herdershut. Dit zorgt jaarlijks voor proefschriften en (internationale) publicaties. In het Groene Glop is een actief Vogelringstation waar onderzoek wordt gedaan naar vogeltrekroutes, het aantal vogels en welke soorten zich bevinden op Schiermonnikoog. Ook inventariseert Sovon Vogelonderzoek Nederland een groot deel van de Oosterkwelder jaarlijks op broedvogels.

Naast het onderzoek van universiteiten en kennisinstellingen vindt er op Schiermonnikoog ook door andere partijen onderzoek plaats. Zo heeft Rijkswaterstaat onderzoek gedaan naar natuurbeheer in Natura 2000-gebieden. Het ecologisch bodemonderzoek in de zandige kust van Schiermonnikoog is hier een resultaat van. Het Nationaal Park Schiermonnikoog heeft zelf onderzoek gedaan hoe inwoners invloed kunnen uitoefenen binnen hun eigen leefomgeving.

De ambitie voor 2034 is om onderzoek zo goed mogelijk te koppelen aan de praktijk van Nationale Parken. Dit past ook in de transitie richting Nationaal Park Nieuwe Stijl. Ontwikkelkansen liggen daarom de komende jaren concreet op het verstevigen van samenwerkingen en het toegankelijk maken van onderzoek.

Concretisering: We verstevigen en verbinden samenwerkingen

We willen actueel onderzoek zo goed mogelijk koppelen aan de praktijk van Nationale Parken en samen werken aan een duurzaam en veerkrachtig landschap. We gaan daarvoor op zoek naar structurele samenwerkingen met onderzoeksinstellingen. We stellen een plan op, inclusief een inventarisatie van lopende onderzoeken, om onderzoek samen met onderzoeksinstellingen de komende jaren structureel op te pakken.

Eén van de samenwerkingen is de strategische samenwerking met de RUG, Terreinbeherende Organisaties en de noordelijke Nationale Parken. De samenwerking is gericht op langdurige onderzoeksprojecten in de noordelijke regio. Samen zullen de organisaties zich richten op thema's zoals het opzetten van 'new commons,' (het opbouwen van gemeenschappen van inwoners en bezoekers), duurzame landschapsontwikkeling, financiële borging van natuur en landschap, en 'living labs' rond Nationale Parken Nieuwe Stijl.

Bestaande samenwerkingen willen we de komende jaren versterken, zoals de samenwerking met de Contactcommissie Wetenschappelijk Onderzoek (CCWO). Onderzoekers stemmen hun werk twee keer per jaar af in de CCWO., onder andere via de Dorpsbode worden inwoners geïnformeerd over de uitkomsten van onderzoek. Zo voldoen we aan een wederzijdse wens om de lijn inwoners beheerders-onderzoekers te versterken.

Concretisering: Toegankelijk maken van onderzoeksresultaten

[Het verbreden en delen](#) van de onderzoeksresultaten past bij het Nationaal Park Nieuwe Stijl dat we willen zijn. Dit doen we langs twee sporen: 1) richting inwoners, ondernemers en toeristen 2) richting andere Nationale Parken en kennisinstellingen.

Gebiedseigen informatie wordt bij informatiecentrum 'het Baken' en via lokale krant 'de Dorpsbode' gepresenteerd. Hierdoor wordt onderzoek met voor hen interessante en toepasbare informatie toegankelijk voor eilanders. De komende jaren zetten we in op het verstevigen van deze relatie als het gaat om delen van inzichten en mogelijke toepassingen. Zo willen we laten zien hoe onderzoek ingezet kan worden om het maatschappelijk draagvlak te vergroten.

Jaarlijks worden effecten gemonitord op het gebied van klimaatverandering, biodiversiteit en natuur- en landschapswaarden. We sluiten daarbij aan op bestaande monitoring zoals het meten van de effecten van het verminderen van de veestapel.

Kennis uit onderzoek en monitoring delen we actief met inwoners, organisaties, Nationale Parken, kennisinstellingen, [onderzoeksnetwerken](#), [wetenschappelijke artikelen](#) en andere belanghebbenden.

In het Waddengebied liggen drie Nationale Parken, naast Schiermonnikoog zijn dat het Lauwersmeer en een deel van Texel. In de komende jaren gaan we (nog) intensiever samenwerken om samen het belang van het UNESCO Werelderfgoed uit de dragen, ervaringen te delen en mogelijk ook samen projecten of onderzoek uit te voeren.

HOOFDSTUK 5

Richting de uitvoeringsagenda

AMBITIES	CONCRETE UITVOERING	TERMIJN UITVOERING			Trekker / verantwoordelijke
		<i>Korte termijn 1-3 jaar</i>	<i>Middellange termijn 4-6 jaar</i>	<i>Lange termijn 7-10 jaar</i>	
We zetten ons in voor het beschermen en versterken van de natuur	Substantieel betere staat van instandhouding				
	Invasieve exoten en eilander soorten				
	Betere bescherming kustbroedvogels				
	Natura2000				
	Samen werken aan dynamisch kustbeheer				
We streven naar een zelfvoorzienend eiland op gebied van water en energie	Water vast houden				
	Water besparen				
	Onderzoek voorziening zoet water				
	We minderen zo veel mogelijk met fossiele brandstoffen				
We werken samen aan natuur inclusieve landbouw en toekomstbestendigheid	Samen werken aan natuur en landbouw				
	Voedsel en beleving - toekomstbestendigheid				

Mensen het eiland laten beleven met balans tussen recreatie en natuur	Evenwicht en balans				
	Duurzaam toerisme				
	Flexibel zoneren				
We versterken de identiteit van Schiermonnikoog door behoud van cultuurhistorie	Inventariseren				
	Doorgeven van cultuurhistorie				
We zijn meer verbonden met onze omgeving	We betrekken eilanders op een structurele manier bij ontwikkelingen in het Nationaal Park				
We doen het samen	Regie nemen en houden				
	We gaan uit van eigen kracht en blijven zelfstandig				
Communicatie en educatie	We werken integraal samen				
	Vergroten van de zichtbaarheid				
	Educatie				
	Governance				
Initiëren en structureren van activiteiten op het gebied van onderzoek	We verstevigen en verbinden samenwerkingen				
	Toegankelijk maken van onderzoeksresultaten				

xx

Met opmerkingen [TH1]: Appendix toevoegen ahv voorbeeld hollandse duinen.

| [Referentielijst](#)

Kaarten

